

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۸، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ۶

مفهوم و کارکردهای عملیات حفظ صلح

فروغ رضازاده

وکیل دادگستری کانون مرکز و کارشناس ارشد حقوق بین الملل دانشگاه مفید قم

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۵/۰۸

چکیده

عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد ابزاری ویژه و کاربردی برای کمک به حفظ صلح و امنیت و پایداری آن در جامعه بین‌المللی است. نیروهای حافظ صلح می‌کوشند از طریق برقراری صلح و روش‌های مسالمت‌آمیز به خشونت‌ها و درگیری‌های ایجاد شده در داخل یک کشور یا میان دو کشور درگیر خاتمه دهند. عملیات حفظ صلح با ایجاد یا اعاده صلح متفاوت است. روش تحقیق کتابخانه‌ای و مروری بوده که از منابع مختلف جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. هدف این مقاله تشریح، بررسی و ارزیابی اقداماتی است که توسط نیروهای حافظ صلح در راستای انجام مأموریت‌های حقوق بشری انجام و سعی شده است با تقسیم‌بندی موضوعی وظایف حقوق بشری و توضیح مصداقی از آن به تشریح فعالیت‌های انجام شده توسط این نیروها و نهایتاً ارزیابی این اقدامات پرداخته شود.

کلمات کلیدی: حفظ صلح، سازمان ملل، کلاه آبی‌ها

ژورنال مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد به عنوان مهم ترین و سودمند ترین ابزار سازمان ملل متحد برای حفظ صلح و امنیت بین المللی که در دوره جنگ سرد دارای وظایف عمدتاً نظامی بوده است.^۱ با پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی و بلوک شرق و نتیجتاً شیوع جنگ های داخلی و بین المللی و انعقاد موافقت نامه های جامع صلح بین دو طرف درگیر در نتیجه تلاش های سازمان ملل و سایر سازمان های بین المللی و منطقه ای وظایف جدید و متنوعی که عمدتاً معطوف به تقویت و تحکیم می باشد از قبیل: وظایف سیاسی / نظامی / اجتماعی - اقتصادی / بازسازی و غیره به آن واگذار شده است .

در بعضی عملیات یکی از وظایف محوله به این نیروها طیف مختلفی از وظایف و ماموریت های حقوق بشری می باشد که در راستای انجام این ماموریت ها ساختار بخش ها و دوایر جدیدی در حفظ صلح مربوطه انجام شده است و فعالیت ها و اقدامات قابل توجهی توسط این نیروها در این زمینه انجام شده است. هدف این مباحث که مطرح خواهد شد. بررسی و ارزیابی اقداماتی است که توسط ماموران حفظ صلح رعایت می شود که به تشریح فعالیت های انجام شده توسط این نیروها و نهایتاً ارزیابی اقدامات پرداخته خواهد شد.

مبحث اول: تعریف لغوی عملیات حفظ صلح

صلح از قدیمی ترین آرمان های بشری است و به دلیل اینکه از هر ارزش دیگری در معرض تهدید و مخاطره بوده است همواره تلاش انسانها چه به لحاظ تئوریک و چه به لحاظ عملی و راه حل های مقطعی نمایانگر گوشه ای از فعالیت های انسانها برای رسیدن به صلح بوده است .

اولین و مهمترین هدف در روابط بین المللی حفظ و برقراری صلح بوده است . در حال حاضر علیرغم اینکه جنگی بین کشورها وجود ندارد ولی ممکن است روابط صلح آمیزی بین کشورها وجود نداشته باشد و این به معنای این است که معنای صلح در روابط بین الملل دچار تغییر و تحول شده است.

واژه صلح به تنهایی در معنای لغوی به معنای آشتی، دوستی و سازش و... به کار می رود.^۲

مبحث دوم) تعریف اصطلاحی عملیات حفظ صلح

در بیشتر سالهای عمر سازمان ملل بین اعضای دائمی شورای امنیت توافق و همکاری کامل برقرار نبوده است . پیشرفت ارتباطات بین المللی پس از جنگ جهانی اول اختلاف هایی را آشکار کرد که بین کشور های عضو سازمان ملل متحد به ویژه ۵ عضو دائمی شورای امنیت وجود داشت . تاثیر گسترش روابط بین کشورها بر کار کرد سازمان ملل متحد اجتناب ناپذیر بود. در طول مبارزات آزادی بخش و ضد استعماری کشورهای مستعمره صحنه گیتی جلوه گاه اختلافات بسیاری بود که بیشتر آنها نتوانست از راه مسالمت آمیز حل شود. در این دوره جست و جوی شیوه ای نوین ضروری می نمود.

^۱ احمدی . عباس (۱۳۸۳)، حقوق بشر در عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد، مجله پژوهش و حقوق سیاست،

^۲ شفیع. نوذر (مهر ۱۳۸۶). مقاله تحول در مفهوم صلح.

شیوه ای که با توسل به آن بتوان درگیری ها را متوقف کرد اختلاف هارا از میان برداشت. از شدت برخوردها کاست و شعله ی دشمنی هارا خاموش نمود. این شیوه و روش عملیات حفظ صلح نامیده شد و عمدتاً یک اقدام بازدارنده است.^۳ عملیات حفظ صلح به مجموعه عملیات سازمان یافته نظامی و غیر نظامی سازمان ملل متحد اطلاق میشود که به منظور پیشگیری از مخاصمات و یا محدود کردن مخاصمات کاهش مخاصمات و یا پایان بخشیدن به مخاصمات اعم از مخاصمات میان کشورها با یکدیگر یا مخاصمات غیر بین المللی و به طور کلی حفظ صلح و امنیت بین المللی انجام می گیرد. این عملیات را نیروهای نظامی یا غیر نظامی کشورهای داوطلب عضو سازمان و با مجوز و تحت نظارت شورای امنیت سازمان ملل متحد بر عهده می گیرد. نیروهای نظامی را نیروهای پاسدار صلح و نیروهای غیر نظامی را با عناوین مختلف از جمله گروه ناظر هیئت نظارت وامثال آن می نامند.^۴

عملاً در طول سال ها ثابت شده است که عملیات حفظ صلح باید به عنوان عملیات نظامی بدون قدرت قهرآمیز و هدف تهاجمی تعریف شود.^۵

مبحث سوم) پیشینه عملیات حفظ صلح

ناقشات و درگیری ها در طول تاریخ همواره یکی از عناصر اصلی سیاست داخلی و سیاست بین الملل بوده اند. پس از شکل گیری دولت مدرن، این نهاد تلاش کرده است وقوع مناقشات را تا حد امکان کاهش دهد. به صورت کلی در عرصه تحول نظام بین المللی جامعه بین المللی از زمان عهدنامه وستفاليا تاکنون رهیافت های متفاوتی را جهت پایان دادن به مناقشات و درگیری ها پشت سر نهاده است. در یک تقسیم بندی علمی سه رهیافت مدیریت مناقشه، رهیافت حل و فصل مناقشه و رهیافت چندبعدی پایان بخشی به مناقشه از جمله رهیافت های جامعه بین المللی در مدیریت مناقشات در طول چند سده گذشته بوده است.^۶

از عملیات حفظ صلح در چارچوب سازمان ملل متحد به عنوان پدیده ای سویی جنریس یاد می شود. بین معنی که در منشور ملل متحد مقررات صریحی در خصوص عملیات مزبور وجود ندارد. اما بر خلاف تصور بسیاری از نویسندگان و صاحب نظران که در زمینه حفظ صلح قلم زده اند این پدیده به هیچ وجه بی سابقه و ابداعی تلقی نمی شود.^۷

گفتار اول: عملیات حفظ صلح جامعه ملل در ویلنا

در اشاره به سابقه عملیات حفظ صلح اقدامات جمعی برخی از دولت ها به منظور حفظ منافع خود یا اتباعشان مورد نظر نمی باشد.

^۳ قاضی. علی میرسعید (۱۳۷۳). کلاه آبی ها. انتشارات اداره اطلاعات همگانی سازمان ملل متحد. ص ۲۱

^۴ ضیائی بیگدلی. محمد رضا (۱۳۸۶). حقوق بین الملل عمومی. ش. ۹۲۴. ص ۵۵.

^۵ قاضی. علی میرسعید (۱۳۷۳). کلاه آبی ها. انتشارات اداره اطلاعات همگانی سازمان ملل متحد. ص ۲۲

^۶ طباطبایی علی (۱۳۸۷) مقاله چالش های عملیات صلح سازمان ملل متحد در محیط امنیتی نوین جهانی

^۷ شایگان فریده (۱۳۷۲). عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد ص ۱

در مورد سوابق تاریخی عملیات حفظ صلح اشاره به ۲ مثال کافی به نظر می‌رسد. مورد نخست تدارک برگزاری یک همه‌پرسی تحت نظر جامعه ملل در ویلنا پایتخت لیتوانی بود که لهستان و لتوانی در مورد آن شدیداً ادعای حاکمیت داشته‌اند. فراندوم مزبور در ۲۸ اکتبر ۱۹۲۰ از سوی شورای جامعه ملل پیشنهاد شده بود. دبیر کل جامعه تقاضای یک نیروی ۱۰۰۰ نفری از ۹ کشور را برای مساعدت به کمیسیون بین‌المللی جهت برگزاری فراندوم نموده بود. قرار بود، تمام مخارج عملیات تا آن حد که اضافه بر مخارج عادی نگهداری نیرو است. توسط جامعه تامین شود. نکته شایان توجه آنکه نقشی که توسط شورای جامعه ملل برای نیروی مزبور در نظر گرفته شده بود نقش یک نیروی صلح بود نه یک قوای جنگی نیرویی که صرفاً جهت اجرای وظایف انتظامی تشکیل می‌گردید. اعضای این نیرو مرکب از سربازان سوئد - نروژ و دانمارک بودند. یعنی همان کشورهایی که همواره در اختیار عملیات سازمان ملل قرار داده‌اند.^۸

گفتار دوم) کمک های مالی جامعه ملل به سرزمین سار

سرزمین سار به وسیله کمیسیون اداری سار که تحت نظر جامعه ملل بود اداره می‌شد. با انقضای مدت ۱۵ ساله مورد توافق به هنگام برگزاری فراندوم معلوم شد که کمیسیون اداری و کمیسیون فراندوم به علت اختلافات میان گروه‌های سیاسی و وجود تهدید بالقوه برای بی‌نظمی‌های داخلی و خطر مداخله نیروهای فرانسوی و آلمانی به حمایت نسبتاً بزرگ نظامی جهت برگزاری فراندوم نیاز دارد. بخش غیر نظامی کمیسیون فراندوم که در اداره سرزمین سار دخالت نمی‌کرد. یک گروه بازرسی چهل و چهار نفره از ده ملیت مختلف بودند. هزینه نگهداری این عملیات بر عهده جامعه ملل بود.^۹

از جمله اصولی که در عملیات مذکور رعیت گردید اصل بی‌طرفی و بین‌المللی نیروها بود. یعنی هدایت و کنترل از طریق سازمان بین‌المللی. که شباهت زیادی با عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد دارد.

گفتار اول) رضایت طرفین

نخستین ویژگی عملیات حفظ صلح آن است که تنها با رضایت و درخواست طرفین در گیر به اجرا در می‌آید. جلب رضایت طرفین متخاصم نه تنها برای ایجاد و شروع ویژگی ارادی بودن برای ایجاد این عملیات (ها) خصیصه ای بنیادین است و به جز موارد کاربرد فصل هفتم، صفت لاینفک عملیات (های) حفظ صلح می‌باشند. این عملیات (ها) به نام سازمان ملل متحد که، چارچوب آنها را مشخص می‌کند انجام می‌شوند، عملیات بلکه به منظور تعیین راه‌ها و نحوه‌ی اجرای آن ضروری است.^{۱۱}

^۸ همان

^۹ همان

^{۱۰} مارک سول. ژان. ترجمه: بیگ زاده. ابراهیم سازمان ملل متحد و حل بحرانهای آن

^{۱۱} قاضی. میرسعید. علی (۱۳۷۳)، کلاه آبی. انتشارات اداره اطلاعات همگانی سازمان ملل

شورای امنیت یا مجمع عمومی می تواند به کشورهای داوطلب توصیه نماید یا بخشی از نیروهای نظامی خود را جهت شروع عملیات در قلمرو کشورهایی که بایستی توصیه در آن اجرا شود در اختیار شورا یا مجمع قرار دهد. در این مورد رضایت کلیه کشور های ذی نفع اعم از کشورهای داوطلب و کشورهای محل اجرای توصیه باید جلب شود.^{۱۲}

گفتار دوم) غیر قاهرانه و غیر آمرانه بودن عملیات:

از آنجا که این گونه عملیات علیه هیچ کشوری که تقصیرش از قبل طبق آیین ۳۹ منشور اثبات شده باشد صورت نگرفته است بنابراین عملیات حفظ صلح یک روش آمرانه را تشکیل نمی دهد بلکه تنها مأموریت جدا سازی نیروهای متخاصم بر عهده نیرو و های حافظ صلح می باشد تا شاید بتوانند از شعله ور شدن آتش جنگ جلوگیری کنند.^{۱۳}

عملیات حفظ صلح در نتیجه مسالمت آمیز است. نیروهای نظامی یا غیر نظامی حافظ صلح مجاز به استفاده از زور و توسل به سلاح نیستند، مگر آن هم به صورت محدود آنهم در مقابل دفاع مشروع در راستای ضرورت حتمی برای پیشبرد مأموریت های خود و بر همین اساس است که نیروهای پاسدار صلح باید منحصرأ به سلاح های سبک مجهز باشند. این استثنای توسل به زور را معمولاً تنها نیروهای نظامی پاسدار صلح قادر به انجام آن هستند.^{۱۴}

باید خاطر نشان نمود که دیوان دادگستری در نظر مشورتی مورخ ۲۰ ژوئیه ۱۹۶۲ که در برخی از هزینه های این عملیات ارائه نموده صراحتاً بیان داشته است که آن ها نبایستی شامل به کار گیری قدرت مسلحانه علیه یک کشور شود.

اما این شکل از عملیات کم و بیش آن خطر را دارد که به نبردهایی منجر شود که توسعه آن در چهارچوب فصل ششم منشور پیش بینی نشده است. از جمله در کنگو که عملیات مذکور مبدل ب عملیات جنگی واقعی شد.^{۱۵}

گفتار سوم) موقتی بودن عملیات حفظ صلح :

خصیصه دیگر عملیات حفظ صلح موقتی بودن آن است بدین نحو که نیروهای حافظ صلح یا ناظر صلح به صورت دائمی نیستند بلکه در هر مخاصمه کشور های عضو به ندای سازمان ملل پاسخ مساعد داده و گروه های جدیدی از نیروهای نظامی خود را در اختیار سازمان قرار می دهند. *گفتار سوم) موقتی بودن عملیات حفظ صلح :*

علی رغم موقتی بودن عملیات و نیروهای حافظ صلح یا ناظر صلح موافقت نامه ای میان دانمارک - فنلاند - نروژ و سوئد منعقد شده که طبق آن این کشور به طور دائم سهمیه های داوطلبانه خود را جهت تشکیل نیروهای حافظ صلح در اختیار سازمان ملل قرار می دهند. هلند نیز اعلام کرد که بخشی از نیروهای نظامی خود را در اختیار سازمان ملل قرار می دهد.^{۱۶}

^{۱۲} ضیائی بیگدلی. محمدرضا (۱۳۸۶). حقوق جنگ، ش ۶۹ ص ۴۳.

^{۱۳} همان

^{۱۴} ضیائی بیگدلی. محمدرضا (۱۳۸۶). حقوق بین الملل عمومی. ش ۹۲۶. ص ۵۵۱.

^{۱۵} ضیائی بیگدلی. محمدرضا. حقوق ش ۶۹ جنگ ص ۴۳.

^{۱۶} همان

سازمان ملل متحد (شورای امنیت و مجمع عمومی) تاکنون در موارد مختلفی از این نیرو استفاده نمود است. از جمله: قضیه کره (۱۹۵۰) - قضیه سوئز (۱۳۵۶) - قضیه کنگو (۱۳۶۰) - قضیه جنوب لبنان (۱۳۷۸) - و بالاخره جنگ ایران و عراق (۱۹۸۸).

گفتار چهارم) بی طرفی در عملیات

اصل کلیدی عملیات صلح در این است که پرسنل آن هرگز نباید در اوضاع داخلی کشور پذیرنده دخالت نمایند. هم چنین نباید از هیچ یک از طرفین متخاصم علیه دیگری حمایت کنند. دستیابی به چنین هدفی نه تنها برای حفظ اصول بلکه برای تضمین موفقیت عملیات ضروری است. نیروهای سازمان ملل نمی توانند در مناقشه ای که برای کنترل و حل آن پای در میان گذاشته اند جبهه گیری نمایند.^{۱۷}

نیروهای نظامی و یا غیر نظامی حافظ صلح نباید در قلمرو کشور یا کشورهای اختلاف طرفداری و یا جانبداری نمایند در غیر این صورت خود به یک طرف اختلاف و یا درگیری تبدیل خواهند شد. بی طرفانه بودن عملیات یکی از اصول بنیادین حفظ صلح است که نباید تحت هیچ شرایطی به آن خدشه وارد گردد. خدشه به این اصل کل عملیات را تحت الشعاع قرار خواهد داد. و به طور کلی عملیات وصف حفظ صلح یا پاسداری از صلح را از دست خواهد داد.^{۱۸}

مبحث پنجم) مستندات عملیات حفظ صلح

در مورد عملیات حفظ صلح مقررات صریحی در منشور ملل متحد وجود ندارد. اما طبق رویه سازمان ملل متحد که ناشی از قطع نامه های متعدد شورای امنیت و قطعنامه های متعدد مجمع عمومی است و خود قاعده عرفی تبدیل شده است از یک سو و با تفسیر مترقیانه از مجموع مقررات منشور و مخصوصاً فصل اول مواد ۱ و ۲ و فصل ششم بالاخص مواد ۳۳ و ۳۴ و ۳۶ و ۳۷ و فصل هفتم بالاخص ماده ۴۰ از سوی دیگر مبانی حقوقی عملیات حفظ صلح مشخص می گردد.^{۱۹}

(به نظر هات داگ شولر دبیر کل اسبق سازمان ملل متحد عملیات حفظ صلح در فصل شش و نیم منشور جای دارد) لیکن در اجرای هدف ها و اصول منشور ۲ فصل ششم و هفتم در منشور گنجانده شده است که اولی مربوط به حل و فصل مسالمت آمیز دعاوی و دومی مربوط به اقدامات قهری است.^{۲۰} لیکن این عملیات حفظ صلح کاملاً از عملیات نیروی نظامی بین المللی متمایز می باشد. آذر این خصوص به ویژه توجه به ماده ۴۰ منشور ضروری می باشد چرا که اکثر صاحب نظران حقوق بین الملل صرفاً این ماده را برای توجیه عملیات حفظ صلح کافی می دانند.^{۲۱}

^{۱۷} قاضی. میرسعیدعلی کلاه آبی ها. انتشارات اداره اطلاعات همگانی سازمان ملل متحد. ص ۲۳

^{۱۸} بیگدلی ضیائی. محمدرضا. حقوق بین الملل عمومی. ص ۵۵۲. ش ۹۲۸

^{۱۹} بیگدلی ضیائی. محمدرضا (۱۳۸۶). حقوق بین الملل عمومی ص ۵۵. ش ۹۲۵

^{۲۰} مقتدر. هوشنگ (۱۳۷۲). حقوق بین الملل عمومی. ص ۱۳۹

^{۲۱} ضیائی بیگدلی. محمدرضا (۱۳۷۲). حقوق جنگ. ش ۶۹. ص ۴۲.

^{۲۲} بیگدلی ضیائی. محمدرضا (۱۳۸۶). حقوق بین الملل عمومی. ص ۹۲۵. ش ۵۵.

طبق ماده ۴۰: شورای امنیت به منظور جلوگیری از وخامت اوضاع و پیش از آنکه طبق ماده ۳۹ توصیه‌هایی نماید و یادر باره اقداماتی که باید معمول گردد. تصمیمی اتخاذ کندمی تواند از طرف‌های ذی نفع بخواهد، اقدامات موقتی را که شورا ضروری یا مطلوب تشخیص می دهد انجام دهند. از جمل این اقدامات می توان از عملیات حفظ صلح نام برد. شورای امنیت نیروهای حافظ صلح را به وجود می آورد که یکی از آنها در ارتباط با جنگ ایران و عراق و قطع نامه آتش بش و عقب نشینی نیروهای ۲ طرف به مرزهای شناخته شده بین المللی با کمک دبیر کل یک نیروی ناظر نظامی ملل متحد برای نظارت بر آتش بس در طول مرزهای ۲ طرف به وجود می آید که به یونیمگ معروف است.^{۲۳} در مجموع چنین به نظر می رسد که مبانی حقوقی عملیات حفظ صلح مواد ۳۹ و ۴۰ منشور توامان باشد مخصوصاً اینکه در برخی از قطع نامه‌های مربوط تجویز عملیات صریحاً به آن مواد ویا به طور کلی به فصل هفتم منشور استناد شده است.^{۲۴}

بررسی مصونیت‌ها - متولیان حفظ صلح - وظایف آنان و کمک به رعایت حقوق بشر

مبحث نخست) مصونیت‌های نیروهای حفظ صلح

نیروهایی که به نوعی در عملیات حفظ صلح مشارکت دارند در طول عملیات از مصونیت‌ها و مزایای مقرر در موارد ۱۰۴ و ۱۰۵ منشور ملل متحد و مقررات عهدنامه ملل متحد مورخ ۱۹۴۶ بر خوردارند. ماده ۱۰۴ منشور ملل متحد: سازمان در خاک هر یک از اعضا از اهلیت حقوقی که برای انجام وظایف رسیدن به اهداف آن ضروری است، متمتع می گردد. ماده ۱۰۵: سازمان در خاک هر یک از اعضای خود از امتیازات و مصونیت‌هایی که برای رسیدن به مقاصد خود ضروری است برخوردار خواهد بود.

نمایندگان اعضای ملل متحد و مامورین سازمان نیز به همین نحو از امتیازات و مصونیت‌های لازم برای این که بتوانند وظایفشان را که مرتبط به سازمان است مستقلاً انجام بدهند برخوردار خواهند بود.

مجمع عمومی می تواند برای تعیین جزئیات اجرای بندهای اول و دوم این ماده توصیه‌هایی را بنماید یا مقابله نامه‌هایی بدین منظور به اعضا پیشنهاد نماید. در مجموع می توان نتیجه گرفت که شکل بارز عملیات حفظ صلح مشارکت یک نیروی نظامی سازمان یافته تحت عنوان نیروهای حافظ صلح یا نیروی ملل متحد است، زیرا چنین نیرویی جز لاینفک سازمان ملل متحد محسوب می شود.^{۲۵}

علاوه بر این دبیر کل می کوشد که در آغاز عملیات با هر یک از کشور های مربوطه درباره مقام و موقعیت عملیات و پرسنل آن و مطالبی نظیر امتیازات و مصونیت‌های عملیات و اعضای آن آیین داوری حقوقی و جزایی مربوط به عملیات و اعضای ان مطالب مربوط به مالیات و گمرکات - مقررات مالی مربوط به اعضا و پرسنل عملیات آزادی کامل رفت و آمد

^{۲۳} مقتدر. هوشنگ (۱۳۷۲). حقوق بین الملل عمومی. ص ۱۴۲

^{۲۴} ضیائی بیگدلی. محمدرضا (۱۳۸۶). حقوق بین الملل عمومی. ص ۵۵۰. ش ۹۵۲

^{۲۵} ضیائی بیگدلی. محمدرضا. حقوق بین الملل عمومی. ص ۵۵۰. ش ۹۲۴

^{۲۶} ضیائی بیگدلی. محمدرضا. حقوق جنگ. ص ۴۲. ش ۶۹

استفاده از راه‌ها استفاده از راه‌های آبی و فرو دگاه‌ها مسائل مربوط به برق و آب و خدمات و تسهیلات همگانی - نحوه استخدام و استفاده از اشخاص بومی و محلی تحت تعقیب اتهامات ارتباط و غیره با مسوولان کشور مربوط موافقت نامه‌هایی منعقد نماید.^{۲۷}

مبحث دوم) متولیان حفظ صلح

- گفتار اول) شورای امنیت
- گفتار دوم) نقش زنان در عملیات حفظ صلح

گفتار اول) شورای امنیت

رکن اصلی سازمان ملل است و بدین جهت ماده ۲۴ منشور مسئولیت اساسی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را بر عهده شورا قرار داده است که مرکب از ۵ عضو دائم و ۵ عضو غیر دائم است. اعضای غیر دائم عبارتند از: آمریکا، انگلستان، چین، شوروی، فرانسه اعضای غیر دائم نیز از سوی مجمع انتخاب می‌شوند.^{۲۸} چون مسئولیت اساسی حفظ صلح جهانی بر عهده شورای امنیت نهاده شده است، عملیات حفظ صلح اساساً از سوی شورای امنیت آغاز می‌شود و به اجرا در می‌آید.^{۲۹}

وظایف و اختیارات خاص شورای امنیت عبارتند از:

- مسئولیت اولیه حفظ صلح و امنیت بین‌المللی
- توصیه روش‌های مسالمت‌آمیز بین‌المللی
- توسل به قوه قهریه برای اعاده صلح در صورت لزوم
- تاسیس ارکان فرعی که برای انجام وظایف خود لازم می‌دانند.^{۳۰}

پس از جملات مذکور می‌توان متوجه شد که هیچ عملیاتی نمی‌تواند بدون اتفاق نظر جامعه بین‌المللی به اجرا درآید. مسوولیت شورای امنیت این است که مطمئن شود که جزئیات ماموریت صریح و روشن است.

طرفین درگیر رضایت در قبول تان را اعلام کنند و مهم‌تر اینکه در شرایط موجود عملی و قابل اجرا باشد. گذشته از اینها پشتیبانی مستمر شورای امنیت از عملیات اساس موفقیت عملیات است. اگر هر یک از طرفین در جریان عملیات از حمایت و همکاری لازم دریغ ورزند دبیر کل می‌تواند از شورای امنیت تقاضای دخالت نماید.^{۳۱}

گفتار دوم) نقش زنان در عملیات حفظ صلح

^{۲۷} قاضی. میرسعید علی (۱۳۷۳). کلاه آبی‌ها. انتشارات اداره اطلاعات همگانی سازمان ملل متحد

^{۲۸} موسی زاده. رضا بایسته‌های حقوق بین‌الملل عمومی. ص ۷۶

^{۲۹} قاضی میرسعید (۱۳۷۳)، نیروهای حافظ صلح سازمان ملل (کلاه آبی‌ها). انتشارات اداره همگانی سازمان ملل. ص ۲۴

^{۳۰} صیائی بیگدلی. محمدرضا. حقوق بین‌الملل عمومی. ص ۳۴۵ و ۳۷۲

^{۳۱} قاضی. علی میرسعید (۱۳۷۳)، نیروهای حافظ صلح سازمان ملل (کلاه آبی‌ها). انتشارات اداره همگانی سازمان ملل. ص ۲۴

در یکی دو دهه گذشته توسعه قابل توجهی در افزایش آگاهی جهانی نسبت به ابعاد جنسیتی تعارضات خشونت بار در عرصه بین المللی ایجاد شده و تعهد نسبت به در نظر گرفتن دیدگاه جنسیتی در حفظ صلح، استقرار صلح، صلح سازی، جلوگیری و حل تعارض پدید آمده است. امروزه حمایت از زنان در تعارضات مسلحانه و همچنین توجه به نقش آنان در حفظ و صلح سازی از طریق درگیر نمودن آنان در عملیات صلح و همچنین مذاکرات صلح و بویژه اقدامات اجرایی پس از پایان تعارض از مهم ترین موضوعات مطالعات زنان است.

فعالیت همه جانبه عملیات صلح ملل متحد که امروزه نه تنها شامل اقدامات نظامی، بلکه فعالیت همه جانبه صلح سازی است و قطعنامه ۱۳۲۵ شورای امنیت با موضوع زنان، حفظ صلح و امنیت بین المللی^{۳۲} افزایش مشارکت زنان در عملیات صلح بین المللی است.

مبحث سوم) وظایف ماموران حفظ صلح

در میان وظایف امنیتی میتوان وظایف سنتی را جای داد. منظور از وظایف سنتی آن دسته از عملیاتی می باشد که ماهیتا توسط عناصر نظامی و انتظامی عملیات صورت می گیرد.^{۳۳} که جزو مهمترین وظایف آن ها به شمار می آید. نظارت بر آتش بس - متارکه جنگ و ترک مخاصمه - کنترل مرزها - عملیات پیش گیرانه - جدا سازی نیروهای نظامی و حایل شدن میان آنها نظارت بر انحلال ساختار فرماندهی نیروهای داخلی - واحدهای کماندویی و نیروهای قومی و جمع آوری سلاح ها و مهمات این نیروها و محل های مورد توافق

نظارت بر باقی ماندن نیروهای سواپو در پایگاه های خود در آنگولا و زامبیا حصول اطمینان از غیر فعال شدن تاسیسات نظامی در طول مرزشمالی با قرار گرفتن آنها تحت نظارت انتاگ و تضمین امنیت تاسیسات حیاتی در مرزهای شمالی حفاظت از نقاط ورود مراکز پذیرش نامیبیایی که به وطن مراجعه می کنند.

کنترل پلیس آفریقای جنوبی در طول دوره انتقال تمام وظایف فوق برای آماده سازی زمینه جهت برگزاری انتخابات آزاد صورت گرفته است.

در آمریکای مرکزی انوکا به منظور مساعدت به ۵ دولت طرف قرارداد و در اجرای تعهدات امنیتی آنها به موجب این قرارداد و توافق های بعدی که پس از برگزاری انتخابات در نیکاراگوئه و انتقال قدرت به حکومت ویولنا به عمل آمده عهده دار وظایف زیر گردید:

- تحقیق در مورد قطع کمک به نیروهای نامنظم و جنبش های شورشی؛
- عدم استفاده از سرزمین یک دولت برای حمله به دولت دیگر؛
- شرکت در روند ترخیص داوطلبانه اعضای مقاومت نیکاراگوئه.

^{۳۲} مصفا. نسرين، نقش زنان در عملیات صلح متحد. مجله مطالعات زنان. (۱۳۸۶).

^{۳۳} شایگان. فریده (۱۳۷۳). عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد. ص. ۲۴۶

^{۳۴} ضیائی بیگدلی (۱۳۸۶). محمد رضا حقوق بین الملل عمومی. ص. ۵۵۲

ضمناً نیرو های نظامی و یا غیر نظامی حافظ صلح باید همواره در حین انجام وظایف و ماموریت ها موازین حقوق بین الملل مخصوصاً موازین حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه را رعایت نمایند و به اقدامات متخلفانه و مجرمانه حتی طبق قانون داخلی کشور محل ماموریت مبادرت نمایند در غیر این صورت دبیر کل یا شورای امنیت سازمان ملل متحد می تواند مصونیت ها و مزایای آنان را لغو کرده و آنان را به دست عدالت بسپارد.

مبحث چهارم) کمک به رعایت حقوق بشر در عملیات حفظ صلح

- گفتار نخست) کمک به موازین و معیار های حقوق بشر
- گفتار دوم) کمک از طریق تشویق کشور ها به الحاق کنوانسیون های بین المللی حقوق بشر
- گفتار سوم) کمک از طریق حمایت از گروه های آسیب پذیر

گفتار اول) کمک به رعایت موازین و معیار های حقوق بین الملل بشر

بخشی از اقدامات حقوق بشری عملیات پاسداری از صلح در حوزه اقدامات حمایتی معطوف به کمک به رعایت حقوق بشر از طریق تشویق کشورها به الحاق کنوانسیون های بین المللی حقوق بشر حمایت از گروه های آسیب پذیر مبارزه با قاچاق انسان بوده است .^{۳۶}

گفتار دوم) کمک از طریق تشویق کشورها به الحاق کنوانسیون های بین المللی حقوق بشر

عملیات حفظ صلح در تعدادی از کشورهای میزبان شامل: کامبوج (یونتاک)-السالوادر-گواتمالا-از طریق تشویق بستر زمینه لازم الحاق این کشور ها به کنوانسیون های مهم بین المللی حقوق بشر گردید .^{۳۷}

گفتار سوم) کمک از طریق حمایت از گروههای آسیب پذیر

الف) حمایت از اقلیت های قومی

از جمله اقدامات امنیتی ویژه برای حمایت از اقلیت ها، گشت زنی مشترک بخش غیر نظامی یونیمیک و نیرو های کوزوودر مناطق غربی و جنوب شرقی کوزوو، احداث خط تلفنی قرمز، ارائه اسکورت راه مدرسه برای کودکان متعلق به اقلیت ها، کمک در تهیه پیش نویس قانون منع تبعیض.^{۳۸}

ب) حمایت از کودکان

اعتراض نسبت به استخدام و به کار گیری کودکان در نیرو های نظامی توسط طرفین جنگ و ملاقات با وزیر امور اجتماعی و خانواده کنگو جهت تلاش برای ایجاد راهبردی جامع در زمینه رفع معضل تعداد زیاد کودکان خیابانی در شهر کینشاسا

^{۳۵} همان

^{۳۶} شایگان فریده عملیات (۱۳۷۳) حفظ صلح سازمان ملل متحد. ص ۲۲۵

^{۳۷} همان

^{۳۸} همان

و سایر مناطق تابعه آن - بررسی وضعیت کودکان قانون شکن به ویژه آن هایی که در بازداشت بوده اند که در سال ۲۰۰۲ در شهر های آنکورو و مامباسا به وقوع پیوست.^{۳۹}

ج) حمایت از حقوق زنان

مشارکت با سایر سازمان های حقوق بشری در برنامه های بازگردانی زنان آزاد شده از دست شورشیان به جوامع اولیه خویش - ارتقای حقوق زنان از طریق برنامه های اطلاع رسانی با همکاری و هماهنگی سایر سازمان های فعال در زمینه دفاع از حقوق زنان - مشارکت در تشکیل واحدهای پشتیبانی از خانواده در پاسگاه پلیس - لغو قوانین تبعیض آمیز نسبت به زنان یا منطبق شدن آنها با کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان^{۴۰}

احکام حفظ صلح و مقایسه با عملیات نظامی

مبحث اول) رابطه عدم مداخله با عملیات حفظ صلح

اساسنامه سازمان های بین المللی اصل عدم مداخله آنها در اموری که در صلاحیت ملی و قلمرو خاص قرار دارد را به صراحت پیش بینی نموده است که از جمله آنها می توان به بند ۸ ماده ۱۵ میثاق جامعه ملل بند ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد و بند ۳ ماده یک اساسنامه یونسکو اشاره نمود.

بر اساس بند ۷ ماده ۲ منشور "هیچ یک از مقررات مندرج در این منشور ملل متحد را مجاز نمی دارد در اموری که اساسا در قلمرو صلاحیت ملی کشورها قرار دار دخالت نماید و اعضا را ملزم نمی دارد که چنین مائلی را برای حل و فصل تابع مقررات این منشور قرار دهد. لیکن این اصل به اقدامات فوری پیش بینی شده در فصل هفتم هیچ لطمه وارد نخواهد آورد.

علی رغم سکوت اساسنامه سایر سازمان ها به نظر می رسد که تکلیف به عدم مداخله در قلمرو خاص دولت ها شامل کلیه سازمان های بین المللی شود.^{۴۱}

بی طرفانه بودن عملیات یکی از اصول بنیادین عملیات حفظ صلح است که نباید تحت هیچ شرایطی به آن خدشه وارد گردد. خدشه به این اصل کل عملیات را تحت الشعاع قرار می دهد و به طور کلی عملیات و صف حفظ صلح یا پاسداری از صلح را از دست خواهد داد. یکی از پیام های مستقیم بی طرفی در عملیات رعایت اصول عدم مداخله در امور داخلی کشورها مقرر در بند ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد است. زیرا استثنای مقرر در بند یاد شده صرفا محدود به اقدامات قاهرانه پیش بینی شده در فصل هفتم منشور است نه عملیات غیر قاهرانه حفظ صلح هر چند این عملیات ممکن است طبق فصل هفتم منشور برقرار شده باشد.

^{۳۹} همان

^{۴۰} همان

^{۴۱} بیگ زاده ابراهیم. جزوه حقوق بین الملل ۲. ص ۱۸۱

نمونه بارز خدشه به اصل عدم مداخله در عملیات حفظ صلح را می توان عملیات حفظ صلح کنگو در سال ۱۹۶۰ ملاحظه نمود که تا مدت ها بی اعتمادی جامعه بین المللی را به این گونه عملیات به همراه داشت.^{۴۲}

مبحث دوم) مقایسه عملیات نظامی بین المللی با عملیات حفظ صلح

عملیات نظامی بین المللی دسته ای از تدابیر قهری مسلحانه ای است که به عنوان ضمانت اجرای موثر و واقعی در برابر تهدید علیه صلح یا نقض صلح یا عمل تجاوز کارانه در منشور ملل متحد پیش بینی شده است.^{۴۳}

طبق ماده ۴۲ منشور چنانچه شورای امنیت تشخیص دهد که اقدامات پیش بینی شده در ماده ۴۱ منشور کافی نبوده یا ثابت شود که کافی نیست می تواند وارد مرحله اقدامات قهری یا استفاده از زور شود و به وسیله نیروهای هوایی - دریایی - زمینی عملیاتی را برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین المللی لازم می داند انجام دهد. این اقدامات ممکن است مشتمل بر تظاهرات و محاصره و سایر عملیات هوایی - دریایی و زمینی باشد.^{۴۴}

۱) عملیات حفظ صلح غیر نظامی و غیر قاهرانه است، لیکن عملیات نظامی قاهرانه و آمرانه است .
۲) هر دو عملیات از طریق شورای امنیت اجرا میشود.

۳) هر دو برای حفظ صلح و امنیت است .

۴) عملیات نظامی به صورت زمینی، هوایی و دریایی که حالت قهرآمیز دارد، رعایت می شود. در حالی که عملیات حفظ صلح این ویژگی را ندارد.

۵) اصل عدم مداخله طبق بند ۷ ماده ۲ در این خصوص جای گاهی ندارد لیکن باید در عملیات حفظ صلح اصل عدم مداخله رعایت گردد.

عملیات نظامی به صورت صریح در منشور پیش بینی شده لیکن عملیات حفظ صلح صریحاً در منشور پیش بینی نشده است .

مبحث سوم) ترکیب عملیات حفظ صلح

- الف) نفرات نظامی؛
- ب) نفرات غیر نظامی.

الف) نفرات نظامی

عملیات حفظ صلح از یک فرمانده به عنوان فرمانده نیرو و تعدادی نفرات نظامی که توسط آن دسته از کشور های عضو سازمان ملل که داوطلب می شوند با توجه به تعادل جغرافیایی مناطق گوناگون جهان بنا به درخاست دبیر کل در اختیار قرار می گیرند.

^{۴۲} ضیائی بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین الملل عمومی، ص ۵۵۲

^{۴۳} بیگدلی و محمدرضا حقوق بین الملل عمومی، ص ۵۴۸

^{۴۴} همان

در کلیه عملیات حفظ صلحی که از ۱۹۷۳ به بعد ایجاد شد کشور های داوطلب و فرمانده نیروها مشورت شورای امنیت و طرفین درگیر برگزیده می شود. نفرات نظامی این نیرو ها هر جتزد به عنوان عضو ارتش خود باقی می ماند ولی در طول زمان ماموریت تحت اختیار سازمان ملل قرار دارند و تنها از سلسله مراتب فرماندهی آن دستور می گیرند . ما موریت آنها در این فاصله جنبه جهانی دارد و از آنها انتظار می رود در رفتار های خود تنها منافع سازمان ملل را در نظر داشته باشند.^{۴۵}

ب) نفرات غیر نظامی

معمولاً در هر عملیات حفظ صلح توسط دبیر کل یک دفتر اداری غیر نظامیان از میان کارمندان سازمان ملل متحد تشکیل می شود

کارمندان این دفتر باید از مقررات عمومی دبیر خانه سازمان ملل متحد پیروی نمایند. مقررات و شرایط استخدام این دسته از کارمندان توسط فرمانده نیرو تا آنجا که مقدور باشد با توجه به تجارب گذشته و واقعیت های محلی موجود تعیین می شود .

در پاره ای از موارد نیرو های حفظ صلح ماموریت ایی را که دارای ماهیت غیر نظامی هستند به انجام می رسانند. مانند انجام کار های پلیس غیر نظامی و یا نظارت بر اجرای انتخابات در یک سرزمین . طبیعتاً در چنین مواردی به شمار بیشتری از افراد غیر نظامی نیاز است و فرماندهی عملیات به عهده یک کارمند غیر نظامی می نیاز است و فرماندهی عملیات به عهده یک کارمند غیر نظامی سپرده میشود.^{۴۶}

نتیجه گیری

عملیات حفظ صلح با خصوصیتی که بدان اشاره شد ابزاری است که به سازمان ملل اجازه داده است که در جهانی در حال تحول و مشحون منازعات و خشونت هایی که هدفشان تغییر جهان است از پویایی لازم در حفظ صلح و امنیت بین المللی برخوردار باشد .

با تحول فضای سیاسی بین المللی و تمایل دولت ها به حل اختلافاتشان از طریق صلح آمیز تکنیک حفظ صلح این فرصت را به سازمان می دهد تا از عصر نیرو های نظامی به سوی دوره ای معقولانه تر از صلح و نظم جهانی حرکت کنند . اگر جنگ از ادامه دیپلماسی است از طریق اقدامات نظامی-حفظ صلح ادامه آن از طریق استفاده از عناصر نظامی غیر قهری است .

این تکنیک خود یک وسیله مسالمت آمیز حل اختلاف نبوده بلکه گامی در روند حل مسالمت آمیز اختلاف از طریق ایجاد فرصتی برای تحقق آن و یا مساعدت به اجرای راه حل های مورد توافق طرف های ذی ربط است. با وجود آن که روند تجربیات گذشته سازمان ملل متحد در زمینه حفظ صلح خالی از انتقاد نبوده است روند مزبور مبین آنست که حافظان

^{۴۵} علی میرسعید قاضی (۱۳۷۳) .. نیروهای حافظ صلح سازمان ملل (کلاه آبی ها) انتشارات اداره همگانی سازمان ملل. ص ۲۸

^{۴۶} همان

صلح با حضور سمبلیک خود که نمایشی از بیان اراده بین المللی نسبت به صلح در جهان پرآشوب است می توانند به حرکت در گذر از جهان مخاصمات و خشونت ها به جهانی که احترام به حقوق بین الملل بر آن حاکم ایت مساعدت نمایند.

پیشنهادات

۱. یکی از مشکلات نیروهای حفظ صلح، نبود بی طرفی در آن است. در برخی مواقع سازمان ملل متحد زیر نظر و تحت نفوذ برخی کشورها قرار گرفته و این سبب می گردد تا بی طرفی آن خدشه دار شود. بهتر است که نیروهای حفظ صلح به گونه های رهبری شوند تا تمامی کشورها (به ویژه کشورهای در حال توسعه) در اداره و نظارت بر آن نقش داشته باشند و تنها منتهی به قیمومیت برخی کشورهای خاص و قدرتمند در نیاید؛
۲. نیروهای حفظ صلح به شکلی موقتی عمل می کنند که موجب می گردد تا قابلیت و عملکرد آن کاهش یابد. بهتر است که به صورت نیروهای دائمی و پایدار عمل نمایند؛
۳. نیروهای حفظ صلح در بسیاری از موارد و در مناطق عملیاتی به عنوان نیروهای خارجی در کشورها عمل می کنند. در این مواقع بهتر است که تا حد امکان از نیروهای درونی و داخلی موجود در کشور میزبان نیز استفاده شود. این امر کارایی نیروهای حفظ صلح را افزایش داده و در بین مردم کشور میزبان مقبولیت بیشتری می یابد.

منابع بکار رفته:

- ۱- احمدی. عباس (۱۳۸۶).. حقوق بشر در عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد، مجله پژوهش حقوق و سیاست سال نهم
- ۲- بیگ زاده. ابراهیم. جزوه حقوق بین الملل عمومی ۲. دانشکده حقوق شهید بهشتی
- ۳- بیگدلی ضیائی. محمد رضا (۱۳۷۲) حقوق جنگ .. انتشارات دانشگاه علامه
- ۴- بیگدلی ضیائی. محمدرضا (۱۳۸۶)، حقوق بین الملل عمومی.
- ۵- رضا موسی زاده (۱۳۸۶). بایسته های حقوق بین الملل
- ۶- سول. ژان مارک. ترجمه بیگ زاده. ابراهیم مقاله سازمان ملل متحد و حل بحرانهای آن.
- ۷- شایگان. فریده. عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد (۱۳۷۲). موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
- ۸- شفیع. نوذر (مهر ۱۳۸۶). مقاله تحول در مفهوم صلح.
- ۹- طباطبایی علی (۱۳۸۷) مقاله چالش های عملیات صلح سازمان ملل متحد در محیط امنیتی نوین جهانی.
- ۱۰- مصفا نسرین (۱۳۸۶) مقاله نقش زنان در عملیات صلح ملل متحد. مجله مطالعات زنان
- ۱۱- مقتدر. هوشنگ (۱۳۷۲). حقوق بین الملل عمومی . انتشارات وزارت امور خارجه
- ۱۲- منشور سازمان ملل متحد
- ۱۳- میرسعید قاضی (۱۳۷۳). علی نیروهای حافظ صلح سازمان ملل (کلاه آبی ها). انتشارات اداره همگانی سازمان ملل. نشر قومس.